

De droom der rede baart monsters

C. N. M. Renckens

Francisco Goya, een eminent geestverwant

Omdat het dit jaar precies 200 jaar geleden is dat de Spaanse schilder Francisco Goya y Lucientes (1746-1828) zijn volledige serie *Caprichos*, een 80-tal cartooneske aquatint etsen, aan de buitenwereld kon tonen, is mijn toespraak van dit jaar aan deze eminente geestverwant opgedragen. Goya verwierf bekendheid met zijn olieverfschilderijen van personen van koninklijke bloede, van veldslagen en van scènes uit het dagelijks leven en was een van de hofschilders van koning Carlos IV. In 1792 - op zijn 46ste jaar - was zijn reputatie als groot schilder reeds gevestigd. In dat jaar werd de schilder ernstig ziek door een combinatie van fysiek en nerveus lijden - hij leed onder andere aan de ziekte van Menière - en veel van zijn vrienden vreesden voor zijn geestelijke stabiliteit en zelfs voor zijn leven. Gelukkig herstelde hij in de jaren '93 en '94 geleidelijk, hoewel hij volledig doof werd. Tijdens zijn ziekte las Goya veel over de Franse Revolutie en de filosofische geschriften die daaraan ten grondslag lagen.

Zelfportret Capricho

Na zijn herstel begon hij aan het vervaardigen van de *Caprichos*. Aanvankelijk had Goya als openings-ets van de serie zijn beroemde *De droom der rede baart monsters* gepland, maar omdat hij de inspiratie voor deze ets had ontleend aan de twee gravures die de openingspagina's vormden van Rousseau's *Philosophie* uit de Parijse editie van 1793 en vreesde dat hij met dat boek dat door de toenmalige feodale en klerikale machten in Spanje als zeer subversief

werd beschouwd, in verband zou worden gebracht, zag hij er toch maar van af. Hij besloot de serie te laten openen met zijn zelfportret (*Capricho 1*) en plaatste *De droom* op de 43ste plaats. Veel van de *Caprichos* bevatten wat wij tegenwoordig maatschappijkritiek zouden noemen, maar Goya had er speciaal op gelet dat dat alleen voor insiders duidelijk was, en zonder uitleg is de interpretatie van zijn etsen moeilijk, want ze zijn vaak voor tweërlei uitleg vatbaar. Om die reden verschenen al vrij snel na de uitgave van de *Caprichos* 'uitleggingen' van de prenten. De meest gezaghebbende kregen de namen *Prado* en *Ayala* en zijn nog steeds beschikbaar.

'De droom der rede
baart monsters',
Capricho 43

Ondanks Goya's voorzichtigheid ontstond er in 1799, toen hij de eerste *Caprichos* naar buiten bracht, zo'n ophef dat hij genoodzaakt was de verkoop op te schorten. Eerst in 1803, dus nu exact 200 jaar geleden, verwierf hij voldoende steun van de koning om de verkoop te durven hervatten.

Over de interpretatie van Goya's *De droom* kan gemakkelijk misverstand ontstaan, want de tekst is op twee manieren uit te leggen. Tegenstanders van een rationele wereldbeschouwing, die meer waarde toekennen aan gevoel, intuïtie en mystiek, leggen de prent uit als een illustratie van hetgeen gebeurt als men zich slechts door de rede laat meevoeren en denkt of 'droomt' daarmee het verst te komen. In die geest moet Andreas Burnier de prent hebben uitgelegd want ze noemde zelfs een van haar

Burniers droom

boeken *De droom der rede* (1984) en plaatste Capricho 43 op de kaft. Haar boek bevat pleidooien tegen de verschraving van ons mensbeeld, tegen de Verlichting, tegen enge wetenschapsopvattingen en pleit voor spiritualiteit, oosterse filosofie en karma. Het is een gotspe dat zij zich daarvoor Goya heeft toegeëigend en in het verlengde van dit misbruik later ook de pejoratieve term 'Kerk der Rede' introduceerde. Want hoe heeft Goya zelf zijn Capricho 43 eigenlijk bedoeld? Daarover valt in de tekst van de *Prado* het volgende te lezen: 'Verbeelding in de steek gelaten door de rede baart onmogelijke monsters: ermee verenigd is zij de moeder der kunsten en de bron van haar wonderen'. De droom der rede is dus de (ongewenste en gevaarlijke) slaap der rede en niets anders.

Verbeelding in de steek gelaten door de rede: drie 20ste eeuwse voorbeelden op het gebied van geneesmiddelen

De **maretak** is een half-parasiet, die als basis dient voor het antroposofische medicijn Iscador. Dit middel wordt tegenwoordige vooral toegepast bij kanker, hoewel er ook berichten zijn over gunstige effecten bij Aids. Het is in Duitsland het meest gebruikte alternatieve middel bij kanker en de omzet ervan bedraagt daar meer dan 30 miljoen euro per jaar. In

De maretak uit het Geuldal

Nederland is het geen groot product hoewel elke opgegeven kankerpatiënt die zich tot een antroposofisch internist wendt, onherroepelijk begint met zich dit middel driemaal per week in te laten spuiten. Van der Zouwe vond in 1991 dat 4% van de kankerpatiënten het middel gebruikte. Uit Zwitserland kwamen toen vergelijkbare cijfers. In de VS is het middel door de FDA niet toegelaten en wordt het beschouwd als voedingssupplement. Het wordt soms uit Europa geïmporteerd

Er is zeer veel onderzoek gedaan naar het middel, niet alleen in de kliniek, maar ook in het laboratorium.

Herkomst

Volgens de overlevering is de maretak vanouds gebruikt wegens zijn geneeskrachtige eigenschappen. Hij werd vroeger als heilige plant beschouwd door Germaanse stammen, en door de Kelten en hun druïden. Ook in Azië zou de plant medisch zijn aangewend. De Oostenrijkse denker en occultist Rudolf Steiner was bijzonder gecharmeerd van de maretak en schreef er een aantal eigenschappen aan toe, 'ontdekt' na intuïtieve of fenomenologische beschouwing van de botanische kenmerken van de plant. De half-parasiet is een eigenzinnige plant, die zich gedraagt alsof hij niets met de aarde te maken heeft. Hij heeft geen groeirichting naar de zon of de aarde zoals de meeste planten, maar groeit waarheen hij wil. Hij bloeit in de winter en geeft het hele jaar door besjes. De maretak heeft geen echte wortels, maar groeit oppervlakkig in zijn gastheer. Volgens Steiner is de plant een 'overlever' uit de 'Maanperiode' van de evolutie van de aarde, toen het aardoppervlak nog niet stevig was, maar bestond uit zachte massa met eilanden waar planten groeiden die qua ontwikkelingsstadium verkeerden tussen onze hedendaagse planten en dieren.

Rudolf Steiner

Steiner meende dat de maretak zo'n 'diereplant' was en roemde zijn 'krankzinnige aristocratie'. De parallel met het gedrag van kwaadaardige tumoren ligt voor de hand en gebruik makend van Hahnemanns similia-regel kwam Steiner tot het inzicht dat hij hier de sleutel tot de behandeling van kanker in handen had.

Ergens tussen 1916 en 1920 bracht hij zijn 'ontdekking' naar buiten en de stroom publicaties erover is sindsdien niet meer opgehouden.

Bereidingswijze

Iscador is het gefermenteerde extract van het sap dat ontstaat na centrifugeren van de hele plant, zowel in zijn winterse als zomerse bloeiwijze. Door beide te mengen verkrijgt men 'eenheid'. In de naam van de Iscadorpreparaten wordt met een letter aangegeven op welke gastheer de maretak groeide. Dat kan zijn eik, appelboom, pijnboom, etc. Iscador P komt van de pijnboom, Iscador M van de appelboom. Aan de Iscador worden ook minieme hoeveelheden metalen toegevoegd als zilver, koper of kwik, in hoeveelheden ver beneden de gevaarlijke hoeveelheden, bijv. 1/00 ste mg koper per 100 mg Iscador bij een ADH van 2 mg koper per dag. De keuze van het preparaat wordt bepaald door de primaire tumorlokalisatie. Zo zou de toevoeging van koper vooral effectief zijn bij tumoren van lever, galblaas, nieren en maag.

Werkingsmechanisme

Talrijke studies hebben laten zien dat Iscador *in vitro* een immuunstimulerend effect heeft, alsmede cytotoxische en proapoptotische effecten kan hebben. Niet direct duidelijk is waarom deze effecten klinische betekenis zouden kunnen hebben. Ook de geclaimde veiligheid van het middel - de enige incidenten zijn gevolg van onzuiverheid van de fabricage (hepatitis) - doet twijfelen aan de werkzaamheid. De enige bijwerkingen zijn koorts en pijnlijke infiltraten op de plaats van de injectie. De dosering wordt door de behandelaar teruggebracht als die bijwerkingen te hinderlijk worden.

Wetenschappelijke gegevens

In *Pubmed* vond ik 105 vermeldingen onder Iscador, waarvan er 29 in de laatste vijf jaar waren. Van die 29 kon in drie gevallen geen land van herkomst kon worden vastgesteld. Verder waren 11 publicaties over het middel van Duitse origine, drie van Zwitserse komaf, twee uit India en drie uit de VS. Voorts waren Noorwegen, Frankrijk, Rusland, Nederland, Zweden, Australië en Polen vertegenwoordigd met elk één publicatie. *Pubmed* bevat 644 verwijzingen

naar mistletoe. Google geeft 200.000 verwijzingen naar mistletoe en 3950 naar Iscador. Google geeft 1880 Nederlandse verwijzingen naar maretak en 126 naar Iscador. Ook met Nederlands belastinggeld is gekeken naar de werkzaamheid van dit middel. *In vitro* onderzoek door Tussenius en Houwert werd in de jaren '80 door overheidssubsidie mogelijk gemaakt. Knipschild en Kleijnen gaven in 1993 een overzicht van de gepubliceerde trials en kwamen tot de conclusie dat er nauwelijks goede gerandomiseerde studies te vinden waren. De beste studie liet geen effect zien. Zij achtten gebruik van het middel alleen in onderzoeksverband aanvaardbaar. Inmiddels is er een artikel verschenen van Grossart-Maticsek (ja, hij!), Kiene, Baumgartner e.a. dat op het eerst gezicht indrukwekkende is vanwege zijn omvang: 10.226 kankerpatiënten werden gevolgd tijdens Iscadortoediening. Maar als we goed kijken, dan betreft dat vrijwel uitsluitend niet-gerandomiseerd onderzoek en bij slechts 56 patiënten een gerandomiseerd, maar niet dubbelblind onderzoek. Men vond een betere overlevingsduur bij de gebruikers, welke meer uitgesproken was bij die patiënten die ook een beter geestelijk functioneren gingen vertonen (ook toe te schrijven aan de maretak werd geconstateerd). Tegenover deze studie staan andere studies die geen effect te zien gaven of studies waarbij een ongunstig effect werd gezien. Het Amerikaanse *National Cancer Institute* vindt anno 2003 de wetenschappelijke gegevens onvoldoende om Iscador als kankertherapie aan te bevelen. Zelfs de zeer pro-alternatieve NCCAM van het NIH (Bethesda) kwam in 2002 tot diezelfde conclusie: 'the data on improvement of the quality of life are convincing, but those regarding the survival are conflicting and of variable quality'. (Mansky). En zelfs de antroposofen zelf, die in 2003 een overzicht gaven van gecontroleerde studies, stelden vast dat methodologische tekortkomingen geen conclusies over de stof toelieten, maar drongen wel aan op meer onderzoek van goede kwaliteit (Kienle et al.).

Echinaceëen of de rode zonnehoed

Actuele status

Vogels' Echinaforce is al jaren op afstand het meest verkochte OTC-middel in ons land. De meeste van deze middelen worden via drogistrijen verstrekt, maar ook apotheken zijn maar al te graag bereid het middel aan te bieden. Dat het product inmiddels ook van de 'academici D 30' (Arnout Jaspers) van het College ter Beoordeling van Geneesmiddelen CBG een registratie als homeopathisch middel heeft binnengehaald, maakt de positie ervan natuur-

lijk niet minder sterk. Blijkens een publicatie van de SFK werd in 2002 via de apotheek 83.000 maal Echinaforce als tablet en 68.000 maal als tinctuur verstrekt: het kostte in totaal 2,2 miljoen euro (de omzet in Spiroflor via de apotheek bedroeg 2,5 miljoen euro). De totale omzet, inclusief die via de drogisterijen, is enkele malen hoger. Ook wereldwijd is het middel populair, vooral ter behandeling en/of preventie van verkoudheid en griep.

Onscrupuleuze firma's prijzen het middel als volgt aan: 'Medicinal Action and Uses - Echinacea increases bodily resistance to infection and is used for boils, erysipelas, septicaemia, cancer, syphilis and other impurities of the blood, its action being antiseptic. It has also useful properties as a strong alterative and aphrodisiac. As an injection, the extract has been used for haemorrhoids and a tincture of the fresh root has been found beneficial in diphtheria and putrid fevers.'

Herkomst

De rode zonnehoed, *Echinacea purpurea* ook wel *Rudbeckia* geheten, is - anders dan de Maretak - een relatief jonge plant. De eerste archeologische vondsten van deze plant dateren uit de 18de eeuw en dat was in de VS, waar de medicijnmannen van de inheemse Indianenbevolking de plant in de 19de eeuw toepasten de plant toe bij de uitwendige behandeling van wonden, brandwonden, insectenbeten, als zuig- en kauwmiddel bij kiespijn en keelontsteking en als inwendig middel bij pijn, hoest, maagkramp en slangenbeet. De blanke overheersers kregen ook belangstelling voor de medicinale effecten van de plant en rond 1880 produceerde de firma Meyer de eerste geneeskundige bereiding, de *Meyer Blood Purifier*, ter behandeling van reuma en ratelslangbeten. In het begin van de 20ste eeuw was echinacea het meest gebruikte plantaardige middel in de VS. Met de ontwikkeling van de chemotherapeutica en antibiotica nam het gebruik van de echinaceeën sterk af. Rond 1939 werd ook in Duitsland begonnen met het kweken van de plant en de Nazi's, die dol waren op natuurgeneeskunde en homeopathie, deden op instigatie van Himmler experimenten met de plant bij brandwonden. De NSDAP-er Gerhard Madaus testte Echinacea in zijn 'biologisch instituut' te Dresden, terwijl in Dachau de homeopathie werd uitgetest bij ernstige infecties. Dat Alfred Vogel de Echinacea later als 'weerstandplant' zou betitelen, dat konden de beulen in Dachau nog niet weten. Alfred Vogel nam, na zijn eerste studiereis na de VS in 1957, stekjes van de plant mee naar Zwitserland.

Vogel en
Sioux-Indiaan

Eind jaren '60 slaagden homeopaten en natuurgenезers als Vogel erin om de plant opnieuw onder de publieke belangstelling te brengen en dat heeft geleid tot zijn huidige status.

Wetenschappelijke gegevens

Het 'werkzame' bestanddeel is nog steeds niet ontdekt. Vogel gebruikt de hele plant, zowel het bovengrondse deel dat 's zomers wordt geoogst als het ondergrondse dat in het najaar wordt geoogst, voor zijn Echinaforce. Uiteraard bevat de plant talrijke stoffen die farmacologisch actief zijn als polysacchariden, keto-alken, alkylamides en cichorijzuur. De eerste wetenschappelijke publicaties die *Pubmed* vermeldt, dateren van 1967 en gaan vaak over de speurtocht naar het werkzame ingrediënt. *Pubmed* geeft 267 referenties naar Echinacea, Google ruim 350.000! Google (Nederlands) geeft er 1550. Volgens de commerciële site van de Amerikaanse *Herbs Research Foundation* kan over de *in vitro* werking het volgende gezegd worden:

'Over 500 scientific studies have documented the chemistry, pharmacology, and clinical applications of echinacea. The most consistently proven effect of echinacea is in stimulating phagocytosis, that is encouraging white blood cells and lymphocytes to attack invading organisms. Specific actions:

- increases the number and activity of immune system cells, including anti-tumor cells;
- promotes T-cell activation;
- stimulates new tissue growth for wound healing;
- reduces inflammation in arthritis and inflammatory skin conditions;
- Mild antibiotic action: bacteriostatic, anti-viral, anti-fungal.
- inhibits the bacterial enzyme hyaluronidase, to help prevent bacterial access to healthy cells. '

De werkzaamheid *in vivo* bij de mens was volgens een overzichtsartikel in de *Cochrane Data*

Base (2000) niet aangetoond. Ook meer recente proefnemingen lieten geen effect zien van Echinacea bij verkoudheid (AIM) en evenmin van de Echinacea in de C-potentie bij postoperatief herstel na pees-operaties. De kruidenpagina op de website van het Memorial Sloan-Kettering kankerziekenhuis uit New York, dat zeer positief staat ten opzichte van alternatieve geneeswijzen, stelt ook dat meer research nodig is voordat de werkzaamheid als bewezen mag worden beschouwd.

Teunisbloem-olie

Actuele status

Teunisbloemolie wordt in ons land vooral op de markt gebracht als voedingssupplement wegens zijn hoge gehalte aan gammalinoleenzuur, een essentieel vetzuur. Orthomoleculaire handelaren als Orthica en het AOV van Nieuwenhuis uit Den Haag verkopen het, maar ook door aanbieders van vitaminen en cosmetica. Het spul wordt vaak gemengd met andere supplementen. Het Engelse product Efamol wordt in ons land geïmporteerd door Pharmafood uit Putten. Dit bedrijf maakte tot recent onderdeel uit van Numico, maar werd dit jaar doorverkocht aan Kernpharm, een bedrijf gericht op de zelfzorgmarkt, dat o.a. Franse homeopathie verkoopt. Het indicatiegebied was eerst zeer breed, maar is de laatste jaren verengd tot vrouwenkwalen als premenstrueel syndroom en goedaardige pijnlijke klachten in de vrouwenborst ('mastopathie' c.q. mastalgie). Daarnaast wordt het nog steeds aanbevolen ter preventie van een tekort aan essentiële voedingsstoffen, dat zou leiden tot vaatziekten en grote psychiatrische en neurologische ziektebeelden. In Engeland bedroeg de omzet van de olie vorig jaar 32 miljoen Pond sterling d.w.z. 48 miljoen euro. Wereldwijd zouden er volgens dezelfde bron duizenden tonnen teunisbloemolie worden verkocht (Kelliher).

Herkomst

De teunisbloem, in het Engels 'evening primrose' geheten omdat de bloem zich 's avonds opent, is al vele tienduizenden jaren oud, maar kan - anders dan de maretak en de rode zonnehoe - niet bogen op traditioneel gebruik door druïden of Indianen. Ik betwijfel zelfs of de propagandisten ervan wel te vertrouwen zijn als zij stellen dat 'oude kruidenboeken' de teunisbloem beschrijven als 'stelpend en pijnstillend, tevens werkend tegen maagdarmstoornissen, astma, kinkhoest, vrouwenkwalen en bij wondgenezing. De olie van de zaden van de plant werd begin 20ste eeuw onderzocht op zijn bruikbaarheid voor de verfproductie en in 1927 werd ontdekt dat deze olie o.a. rijk was aan gammalinoleenzuur (Engelse afkorting:

GLA, *gamma linolenic acid*). In de jaren '60 werd vooral door Britse onderzoekers vastgesteld dat GLA zeer goed door het lichaam werd opgenomen en snel de symptomen van een tekort aan essentiële vetzuren kon verdrijven. Ook de toen opkomende research op het gebied van de prostaglandines, een nieuw ontdekt soort weefselhormonen, droeg bij aan de wetenschappelijke interesse voor GLA, waarvan de teunisbloemolie een rijke en onovertroffen bron bleek. Als eerste gepropageerd bij MS in 1974, buitelden daarna de nieuwe indicatiegebieden als het ware over elkaar heen. De grote 'pusher' hierachter was dr. David Horrobin (1939-2003), een Schots hoogleraar fysiologie en later ook farmaceutisch ondernemer, over wie later meer.

David Horrobin
(1939-2003)

Het in 1990 in het Nederlands vertaalde boekje van Judy Graham, *Teunisbloemolie en gezondheid* (1984) vermeldt als indicaties: premenstrueel syndroom, goedaardige borstaandoeningen, eczeem, hyperactieve kinderen, reuma, suikerziekte, hart- en vaatziekte en hoge bloeddruk, MS, alcoholisme, schizofrenie, ziekte van Raynaud en sclerodermie, overgewicht en kanker. Onder de cosmetische effecten beschrijft zij het groter worden van de borsten bij vrouwen, maar dat pas na jarenlang gebruik. Nergens anders op het lichaam is daarbij toename van vetafzetting geconstateerd!

Teunisbloemolie
van Graham

Wetenschappelijke gegevens

In *Pubmed* kunnen 334 verwijzingen naar de evening primrose oil, EPO, worden gevonden. De eerste dateert van 1979 en betrof een stuk van Horrobin in zijn eigen tijdschrift *Medical Hypotheses* over de toepassing van EPO bij MS.

Op de zoeksite van Google zijn 169.000 verwijzingen naar EPO te vinden, terwijl Google (Nederlands) 586 hits oplevert. Over de werkzaamheid van teunisbloemolie is zo langzamerhand wel meer duidelijkheid ontstaan. In haar necrologie van Horrobin in het BMJ van 19 april 2003 (opvallend genoeg verschenen binnen 3 weken na zijn dood) noemde Caroline Richmond, een medisch journaliste ook actief in onze Britse zustervereniging *Healthwatch*, de teunisbloemolie een middel dat vermoedelijk de geschiedenis zou ingaan als de remedie waar geen ziekte voor was, terwijl ze stelde dat de overledene wel eens de grootste 'snake oil salesman' van zijn tijd zou kunnen blijken te zijn. *Snake oil*, dames en heren, is Engels voor Haarlemmer Olie. Het is maar dat u het weet. Richmond, die de EPO reeds in 1987 als een nutteloze panacee had betiteld, was niet erg gechoormeerd van Horrobin, die ook zeer veel vrienden en invloedrijke relaties had. Ze memoreerde dat hij onderzoekers die gunstig rapporteerden over EPO een aandeel in de omzet toezegde, dat hij weliswaar enorm veel publiceerde (meer dan 800 artikelen) maar grotendeels in de twee door hemzelf opgerichte tijdschriften, dat hij steeds farmaceutische bedrijven oprichtte met veel overheidssubsidie omdat hij naar achterstandsregio's ging, dat hij zijn tweede vrouw in de directie van een zo'n bedrijf benoemde terwijl zij geen inhoudelijke kennis of opleiding had enzovoorts. Ook het faillissement van een zijner bedrijven, zijn aanvaringen met de geneesmiddelenregistratiecommissie en de Schotse *Medical Research Council* liet Richmond niet onvermeld. De necrologie leidde tot een ongehoord aantal ingezonden reacties, in een aantal dat bij het BMJ nooit eerder was vertoond: meer dan 100 binnen drie weken. De meeste reacties namen het voor de kennelijk zeer aimabele Horrobin op en veel werd ook verwezen naar de vriendelijke en onkritische necrologie die in *The Lancet* had gestaan. Ook zijn weduwe en beide kinderen stuurden brieven. Eveneens werd er een klacht ingediend bij de Engelse Raad voor de Journalistiek. Hoofdredacteur Smith kreeg het ook te verduren, maar verweerde zich op eloquente wijze en bleef achter Richmond staan, hoewel haar stuk enkele kleine inhoudelijke onjuistheden had bevat die werden gerectificeerd. Over de werkzaamheid van EPO leek redelijk grote consensus te bestaan: op een enkel uitzondering na was men van mening dat er sprake was geweest van 'over-promotion' van het middel, ook wel door Horrobin. Alleen voor cyclische pijn in de borsten zou de werkzaamheid van het middel toch wel vast staan.

Hier nu kan ik uitsluitel geven, want - en mijn Nederlandse borst zwelt op van trots - juist op dit punt is baanbrekend Nederlands onderzoek verricht en dat werd vrij recent gepubliceerd in een peer reviewed medisch tijdschrift. Ik doel op een door het Praeventiefonds betaald onderzoek van o.a. de Amsterdamse epidemiologe en homeopate De Lange-de Klerk naar de werkzaamheid van teunisbloemolie in vergelijking tot visolie en placebo bij vrouwen met cyclische pijnklachten in de borsten. In alle groepen namen de klachten plm. 13% af, maar er waren geen verschillen tussen de groepen. Het vorig jaar gepubliceerde onderzoek (Blommers et al. *Am J Obstet Gynecol* 2002; 187:1389-94) liep vanaf 1993, werd in 2002 gepubliceerd en heeft de vaderlandse belasting betaler - ik vroeg het even voor u na bij ZonMW - 429.000 gulden ofwel 195.000 euro gekost.

Besluit • Ik heb u laten zien hoe gemakkelijk 'geneesmiddelen' - in feite kwakzalversmiddelen - een op niets dan schimmigheid gebaseerde populariteit kunnen verwerven en dat dan ook nog eens jarenlang volhouden. De marketingrediënten van de drie geschetste producten zijn weliswaar verschillend - de maretak berust op een occulte leer, de echinacea op Indiaanse mythologie en hedendaagse liefde voor de natuur en de teunisbloemolie heeft een schijn van echte wetenschappelijkheid omdat er farmacologisch iets interessants in zit: veel GLA - maar elke smoes lijkt wel afdoende. Juist op een gebied waar effectiviteitsonderzoek zo goed doenlijk is, geneesmiddelen kunnen immers dubbelblind onderzocht worden, handhaven deze middelen zich tientallen jaren zonder dat de werkzaamheid ooit is aangetoond. Met deze constatering in gedachten neem ik u nog even terug naar Goya. Dames en heren, als de fantasie niet constant wordt beteugeld door de rede, dan gebeuren er

Wat een
gouden snavel!
Capricho 53

vreemde dingen en kunnen nutteloze geneeswijzen en geneesmiddelen soms erg lang in zwang blijven. De drie besproken kwakzalversmiddelen genieten in ons land een wettelijk beschermde ruimte, waarmee is aangetoond dat Goya nog immer actueel is en als we bij de maretak, de teunisbloemolie en de rode zonnehoed dan misschien nog niet van monsters hoeven te spreken, hersenschimmen zijn het zeker wel! In dit verband toon ik u nog twee Caprichos. De eerste is nummer 53 en heeft als titel 'Wat een gouden snavel!' De Prado geeft als explicatie: 'Dit lijkt een beetje op een academische vergadering. Spreekt de papagaai soms over geneeskunde? Hoe dat ook zij, geloof geen woord van wat hij zegt. Er zijn veel dokters die over een 'gouden snavel' blijken te beschikken als ze gaan spreken, maar als het op recepten aankomt, dan zijn het Herodessen; hij kan lang praten over pijnen, maar kan ze niet genezen: hij drijft de spot met zieke mensen en vult de kerkhoven met schedels.'

'Ya es hora'
Capricho 80

Ik eindig met een *Capricho* (80), die mij persoonlijk op dit moment bijzonder aanspreekt, want hij is getiteld 'Het is tijd' ('Ya es hora' ofwel 'Hora est'). Ik hoop begin volgend jaar een proefschrift, geheel gewijd aan de dwaalwegen in de geneeskunde, te kunnen verdedigen en zal u te zijner tijd graag uitnodigen erbij aanwezig te zijn. ●

Literatuur

Goya

Hofer P. Los Caprichos Francisco Goya.

Dover Publications, Inc, New York. 1969.

Guart AO. Prado Museum Spanish painting.

Uitg Escudo de Oro, Sa, Barcelona. 1978

Maretak

Website NCI, VS.

<http://www.tylwythteg.com/welsh1.html> (welsh witchcraft)

Website Wholehealth

Kienle GS, Berrino F, Brunning A, Portalupi E, Rosenzweig S, Kiene P. Mistletoe in cancer -

a systematic review of controlled clinical trials.

Eur J Med Res. 2003;8(3):109019.

Mansky PJ. Mistletoe and cancer: controversies and perspectives. Semin. Oncol. 2002;29(6):589-94.

Grossarth-Maticek R, Kiene H, Baumgartner SM, Ziegler R. Use of Iscador, an extract of European mistletoe (*Viscum album*), in cancer treatment: prospective nonrandomised and randomised matched-pair studies nested within cohort study. Altern. Therapies. 2001, 7;3:57-78.

Kleijnen J, Knipschild P. Mistletoe treatment for cancer. Review of controlled trials. In: Effectiviteit van alternatieve geneeswijzen. Kleijnen, Ter Riet, Knipschild. 1993. Uitg RUL, Maastricht. p. 199-206.

Echinacea

www.sfk.nl: stichting farmaceutische kengetallen apotheken.

www.botanical.com: 'quacky website'!

Kamphuis A. Dodelijke proeven Nazi's en de alternatieve geneeskunde. Skepter, maart 2002; 28-32.

www.herbs.org: Amerikaanse Herbs Research Foundation.

Turner RB. Echinacea for the common cold: can alternative medicine be evidence-based? Ann Int Med 2002;137:1001-1002.

Barret BP, Brown RI, Locken K, Maberry R, Bobula JA, D'Alessio D. Treatment of the common cold with unrefined echinacea. A randomised double-blind, placebo-controlled trial. Ann Int Med. 2002;137: 939-46.

Hostettmann K. History of a plant: the example of Echinacea. Forsch Komplementarmed Klass Naturheilkd. 2003;10 Suppl 1:9-12.

Melchart D, Linde K, Fischer P, Kaesmayr J. Echinacea for preventing and treating the common cold. Cochrane Database Syst Rev. 2000;(2)CD000530.[PMID: 10796553].

Teunisbloemolie

Kelliher op 23 april 2003 in: Rapid responses for Richmond. www.bmj.com.

Judy Graham. Teunisbloemolie en gezondheid (1984) Elmar, Rijswijk 1990.

Richmond C. Obituaries. David Horrobin.

Founder of Scotia Pharmaceuticals and the Journal Medical Hypotheses, and passionate promoter of evening primrose oil BMJ 2003;326:885.19 April.

Bmj.com Rapid responses for Richmond.

Blommers, De Lange-de Klerk et al. Evening primrose oil and fish oil for severe chronic mastalgia:

A randomised, double-blind, controlled trial.

Am J Obstet Gynecol 2002; 187:1389-94.